

Nejen o německé literatuře

Ladislav Futtera

Ústav pro českou literaturu AV ČR
futtera@ucl.cas.cz

Pro ilustraci konfliktního postavení a nekomunikace pražských Čechů a Němců bývá s oblibou citován postřeh Egona Erwina Kische: „S půl milionem Čechů města Prahy nepěstoval Němec žádné styky mimo styky obchodní. Nikdy si nezapálil cigáro zápalkou české Ústřední matice školské, stejně jako si Čech nezapálil zápalkou z krabičky německého Schulvereinu. Žádný Němec se nikdy neobjevil v české Měšťanské besedě, žádný Čech v německém Kasině. Dokonce i orchestrální koncerty byly výlučně jednojazyčné, výlučně jednojazyčné byly plovárny, sady, hřiště, většina restaurací, kavárna a obchodů, promenádou Čechů byla ‚Ferdinandka‘, promenádou Němců ‚Příkopy‘.“¹

S jistou mírou nadsázky však obdobnou demarkační linii můžeme konstatovat i mezi germanistikou, respektive germanobohemistikou na straně jedné a bohemistikou na straně druhé. Přinejmenším co se týče recepce a ocenění díla Kurta Krolopa (1930–2016). Ke Krolopovi coby průkopníkovi moderního zkoumání německojazyčného písemnictví v českých zemích, zahájeného dvojicí liblických konferencí v letech 1963 a 1965, se přihlásil Ústav germánských studií FF UK (Krolop na něm v letech 1989–2000 vyučoval a v období let 1991–1995 stanul v jeho čele), když po něm ještě za jeho života, v roce 2015, bylo pojmenováno Centrum Kurta Krolopa pro německou literaturu v Čechách. Na krátké Krolopovo působení v čele oddělení pro výzkum pražské německé literatury Ústavu jazyků a literatur ČSAV v letech 1968–1970 pak navazuje Germanobohemistický tým na Ústavu pro českou literaturu AV ČR, jehož zřízením v roce 2017 se na půdu Akademie věd vrátilo institucionálně ukotvené bádání o českoněmecké literatuře. Krolopově památce pak bylo dedikováno i kompendium německé literatury z českých zemí *Handbuch der deutschen Literatur Prags und*

1 Kisch, Egon Ervín: *Tržiště senzací*, přel. Jarmila Haasová-Nečasová. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954, s. 76–77. V nedávné době Kischova slova citoval mimo jiné Steffen Höhne v historickém nástinu česko-německých vztahů na sklonku 19. století v příručce *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der Böhmisches Länder*. Srov. Höhne, Steffen: *Zur Geschichte der Böhmisches Länder. Kulturelle Entwicklungslinien*. In: Peter Becher — Steffen Höhne — Jörg Krappmann — Manfred Weinberg (eds.): *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der böhmischen Länder*. J. B. Metzler Verlag, Stuttgart 2017, s. 52–66, zde s. 60–61.

der *Böhmischen Länder* (*Kompandium německé literatury Prahy a českých zemí*), v jehož autorském kolektivu se sešla podstatná část českých, německých a rakouských badatelů, kteří se problematice česko-německého literárního stykání a potýkání věnují.²

Naopak na bohemistické straně barikády je Krolopovo jméno v podstatě neznámé. Mimo jiné i proto, že drtivá většina Krolopových prací byla publikována v němčině. Ačkoliv tento rodák ze severočeských Kravař u České Lípy plynně ovládal i druhý zemský jazyk, v češtině publikoval sporadicky. V sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy Krolopovi bylo pouze omezeně umožněno publikovat v jeho domovské Německé demokratické republice,³ připravil pro nakladatelství Odeon předmluvy a doslovy k edicím německých romantických spisovatelů (mj. Novalise či E. T. A. Hoffmanna). Po svém definitivním návratu do Prahy pak napsal několik málo českých studií, věnovaných mj. Raineru Marii Rilkevi, Franzu Kafkovi či Pavlu Eisnerovi,⁴ avšak jeho hlavními publikačními tribunami byla odborná germanistická periodika jako *Germanistica Pragensia* či ročenka *brücken*.⁵ Kromě reedice odeonských komentářů⁶ se tak čeští čtenáři mohli zásluhou Krolopova kolegy z filozofické fakulty Jiřího Stromšíka v útlém svazečku *O pražské německé literatuře* seznámit se dvěma jeho klíčovými studii (a vlastně i srdečními tématy, k nimž se po celý život vracel): *Studie Ke vzniku a historii pražské německé literatury „expresionistického desetiletí“*, zřejmě Krolopův nejcitovanější text, přednesený v Liblicích roku 1965, představuje pokus o komplexní, ideologicky nepředpojatou materiálovou sondu do pražského německého literárního života, který je ve velkorysém rozvržení sledován již od roku 1848. O čtvrtstoletí mladší studie *Pražští autoři ve světle „Pochodně“* pak zájem o německojazyčné pražské literáty propojila s jičínským rodákem Karlem Krausem. Ostatně Krolop i v dalších pracích připomněl, že Praha se hned po Vídni stala druhým nejvýznamnějším centrem Krausovy recepce.⁷ Obě tato témata přitom Krolopa přirozeně směřovala též k českojazyčné kultuře, ke stykům českých literátů s českými Němci, respektive k recepci obecně německé literatury v českojazyčném prostředí. S komparatistickými studii stavícími Krolopova oblíbence Krause do sousedství Karla Čapka, Jaroslava Haška a Karla Poláčka nebo s analýzou vztahu českojazyčné literární kritiky k česko-

-
- 2 Becher, Peter — Höhne, Steffen — Krappmann, Jörg — Weinberg, Manfred: Vorwort. In: tíž (eds.): *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der Böhmischen Länder*. J. B. Metzler Verlag, Stuttgart 2017, s. VII–IX, zde s. IX.
 - 3 Krolop byl roku 1945 odsunut do sovětské okupační zóny. V Praze pobýval v letech 1957–1962 a poté od roku 1968. Na protest proti srpnové invazi do Československa se vzdal státního občanství NDR a zažádal o občanství československé. To mu bylo sice roku 1969 uděleno, avšak již o rok později opět odebráno a Krolop byl přinucen navrátit se do Východního Německa.
 - 4 Za zmínku rovněž stojí stať v divadelním programu k inscenaci *Fausta* v Divadle za branou z roku 1997 (s. 55–61). Krolop s touto scénou spolupracoval již v šedesátých letech a jako tlumočnick ji doprovázel na zájezdech do SRN.
 - 5 Srov. Krolopovu výběrovou bibliografii připojenou k recenzovanému svazku (s. 692–701).
 - 6 Vydány byly v knižním souboru spolu s obdobně laděnými texty Jiřího Stromšíka. Srov. Krolop, Kurt — Stromšík, Jiří: *Eseje o německé romantice*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2013.
 - 7 Krolop, Kurt: *O pražské německé literatuře*, přel. Jiří Stromšík. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2013.

německé literatuře se ale čtenář nevládnoucí němčinou může seznámit až nyní, díky reprezentativnímu výboru *Studie o německé literatuře*.

Rovněž s tímto svazkem je spjat Krolopův dvorní uvaděč do českojazyčných kontextů Jiří Stromšík. Společně s autorem ještě na sklonku jeho života připravil výběr textů, podílel se na překladech (překladatelský kolektiv tvořilo celkem čtrnáct osob a budiž rovnou řečeno, že s nástrahami převodu pověstných krolopovských bohatě rozvitých souvětí se vyrovnaly veskrze se ctí) a připravil erudovaný doslov o autorově životě a díle. Do knihy bylo zařazeno celkem 40 studií, které vznikly v letech 1961–2010. Jako epilóg pak byl připojen překlad rozhovoru, který s Krolopem v roce 2006 vedl jednatel mnichovského Spolku Adalberta Stiftera Peter Becher (s. 657–668), ve svazku nechybí ani výběrová bibliografie (s. 692–701).⁸ Vnitřně je svazek členěn do pěti oddílů, které sledují Krolopova nejvýznamnější badatelská témata. Úvodní oddíl „Goethe“ je sice nejkratší — tvoří jej pouze čtyři texty — avšak objevný: Představuje Krolopa jako literárního historika, do jehož kompetence kromě středoevropského písemnictví první poloviny 20. století stejnou měrou patřila německá literatura počínaje právě již dobou Goethovou. Připomeňme jeho (zamlčovaný) podíl na dvanácti-svazkové syntéze *Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart* (*Dějiny německé literatury od počátku do současnosti*), do nichž přispěl mj. kapitolami o pozdním Goethovi, Heinrichu Heinem, Adalbertu Stifterovi, rakouském dramatu první poloviny 19. století, respektive obecně specifikách rakouského písemnictví ve srovnání se severoněmeckou literaturou.⁹ Následuje naopak to, co je z Krolopa nejznámější, nejčtenější a nejcitovanější: třináct studií oddílu „Pražská německá literatura“ a jako jakýsi appendix sedmička prací věnovaných Franzi Kafkovi.¹⁰

Podobnou vnitřní souvislost lze nalézt rovněž mezi posledními dvěma oddíly. Za jedenácti texty věnovanými Karlu Krausovi následuje oddíl „Čeští autoři a německá literatura“, v němž až na jedinou výjimku tvoří Karl Kraus referenční rámec k úvahám o satíře a ironii u Jaroslava Haška a Karla Poláčka a k analýze Krausovy recepce

8 Úplná bibliografie dovedená do roku 2000, z níž zde uvedená výběrová bibliografie vychází, byla otištěna ve sborníku vydaném u příležitosti Krolopových 70. narozenin. Berger, Michael: *Schriftenverzeichnis von Kurt Krolop*. In: Klaas-Hinrich Ehlers — Steffen Höhne — Václav Maidl — Marek Nekula (eds.): *Brücken nach Prag. Deutschsprachige Literatur im kulturellen Kontext der Donaumonarchie und der Tschechoslowakei*. 2., opr. vyd. Peter Lang, Frankfurt am Main — Berlin — Bern ad. 2001, s. 479–505.

9 Tyto texty nebyly do českého výboru zahrnuty, s výjimkou studie *Románová poetika Charlese Sealsfielda* (s. 193–205), kterou Krolop s drobnými úpravami vydal samostatně roku 1992. Během diskusního večera „Badatel, vykladač, učitel: Kurt Krolop o německé literatuře“, který zásluhou Centra Kurta Krolopa a Institutu pro studium literatury proběhl 30. dubna 2019 v Kampusu Hybernská, Jiří Stromšík vysvětloval jejich absenci redakčními zásahy do nezachovaných Krolopových autografů, a tedy nejasným určením míry Krolopova autorství.

10 Celkem dvanáct z těchto textů bylo v německém originále otištěno v knižním výboru *Studien zur Prager deutschen Literatur*, který byl zamýšlen jako „Festschrift“ ke Krolopovým 75. narozeninám, avšak současně měl shrnout nejpodnětnější práce z Krolopova díla a zpřístupnit je širšímu okruhu recipientů. Srov. Krolop, Kurt: *Studien zur Prager deutschen Literatur*, eds. Klaas-Hinrich Ehlers, Steffen Höhne, Marek Nekula. Edition Praesens, Wien 2005.

v tvorbě Karla Čapka. Onou jedinou výjimkou je pak studie *Výzva k usebrání v hodině dvanácté: časopis Der Philosemit (1931/1932)*, která si všímá příznivého přijetí tohoto časopisu F. X. Šaldou.

Poukázání na českojazyčné kontexty se však v žádném případě nesoustředí pouze do závěrečného oddílu. Jak Stromšík správně připomíná, Kropol se při své minuciózní práci s prameny vždy „snažil nacházet svědectví z obou stran, německé i české“ (s. 673). Při rozboru koncepcí literárních dějin profesora pražské německé univerzity Augusta Sauera a jeho žáka Josefa Nadlera tak dopřává sluchu Otokaru Fischerovi, Vilému Mathesiovi i F. X. Šaldovi (s. 242–249). Samozřejmostí jsou pro něj rešerše dobových českojazyčných odborných časopisů i novinových článků. Studie *Česko-německé spory o „Pražský román“* (s. 250–255) se přímo věnuje vlažnému kritickému přijetí českého překladu Meyrinkova románu *Golem*. Kropolův zájem o české inscenace německých děl pak dokládají studie věnující se nastudování Goethova *Fausta* Otomarem Krejčou (s. 55–61) a *Kafkova Procesu* Janem Grossmanem (s. 338–345).

Při jen trochu pozornějším pohledu se ovšem načrtnuté hranice mezi jednotlivými oddíly knihy začínou stírat a do popředí vystoupí jejich arbitrárnost. Kropolův způsob psaní, paralelní rozvíjení, košetění a vrstvení dílčích témat a podnětů v jednotlivých souvětích či pouze v poznámkách pod čarou, z nichž mnohé by vydaly na samostatnou studii (což není bonmot, ale přesně tímto způsobem vznikl např. výše zmíněný text *Česko-německé spory o „pražský román“* z roku 2010, jež rozpracovává dílčí postřeh z mnohem starší práce *Ke vzniku a historii pražské německé literatury „expresionistického desetiletí“*), se zkrátka tematickému ohraničení a vymezení zpěčuje (stejně tak jako obsah knihy přísně vzato polemizuje s jejím titulem: ač je totiž Kropolovým textům vlastní germanistická perspektiva, nejpodnětější jsou právě tam, kde úzký rámec tradičně vymezené národní filologie — v tomto případě oné titulní „německé literatury“ — překračují). Již bylo zmíněno faktické prolnutí „bohemistického“ oddílu s tématem Karla Krause, ale stejně tak goethovské postřehy plynule vnikly jak do oddílu věnovaného právě Krausovi (*Obraz a jeho protějšek — Goethe a „Goethův národ“ u Karla Krause*, s. 465–483), tak i do společnosti Franze Kafky (*Kafkův dokonalý blázen a Goethova strašlivá bytost. Variace ke dvěma deníkovým tématům*, s. 302–317). Jiří Stromšík tak oprávněně poukazuje na fakt, že „pevný základ“ Kropolových studií tvoří „detailní znalost celé německé literatury přinejmenším od 18. století, zejména goethovské doby“, kterou využívá k tomu, aby „prizmatem dřívějších fází a jako součást kontinuitní německé tradice i světové literatury“ nahlédl také hlavní objekt svého zájmu — literární modernu (s. 671).

Tímto způsobem editor rovněž pojmenoval způsob Kropolova psaní: vycházející z „pojetí germanistiky jako literární historie a filologie“, volí poctivou, ideologicky nepředpojatou práci s materiálem — často v obsáhlých citátech přepsaným a následně komentovaným —, kolem něhož je snován další výklad, ve kterém věnuje zaslouženou pozornost nejen textu, ale i kontextu. Právě tento přístup je opakovaně obdivně zmiňován při shrnutí Kropolova přínosu pro současné bádání o německé literatuře z českých zemí.¹¹ Ačkoliv Kropol ve svých pracích, které většinou začínají vstupem „in

11 Srov. např. Krappmann, Jörg — Weinberg, Manfred: Region — Provinz. Die deutsche Literatur Prags, Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens jenseits von Liblice. In: Peter Becher — Jozo Džambo — Anna Knechtel (eds.): *Prag — Provinz. Wechselwirkungen und*

medias res“ (ze současné perspektivy bychom mohli říci až anekdotou ve stylu nového historismu), nevysvětloval své metodologické ukotvení, je zjevné, že pozorně sledoval soudobé literárněteoretické diskuse na obou stranách železné opony a byl otevřený teoretickým konceptům, jež mohly být pro jeho úvahy nad materiálem užitečné.¹² Ostatně fundovaná studie *Estetická kritika jako kritika estetiky* z roku 1987 přes své zakončení v historickém kontextu na příkladu Bertolta Brechta pádně dokládá Krolopopu obeznámenost s teoretickými debatami o estetice (s. 521–539, zvl. s. 529–530).

Výbor je jistě pečlivý jak výběrem textů, tak i výsledným zpracováním. V obsahu knihy — třebaže vsuktku reprezentativním — ovšem postrádám dva tematické okruhy. Za prvé texty o německé romantice. Její absenci (vzdor uznání, že se jedná o „Krolop[ův] další[...] výrazn[ý] tematick[ý] okruh[...]“) Stromšík vysvětluje nedávným přetištěním medailonů Novalise, Bonaventury, Ludwiga Tiecka a E. T. A. Hoffmanna v souboru *Eseje o německé romantice* (s. 680). Lze zcela pochopit rozhodnutí nezařadit kapitoly z východoněmeckých literárních dějin (z nichž většina se dotýkala právě přelomu 18. a 19. století), avšak proti argumentu nezařazení původně odeonských předmluv kvůli jejich nedávné edici lze postavit rovněž nedávné přetištění obou (skutečně klíčových, a tedy vzhledem k charakteru tohoto souboru neopominutelných) studií ze souboru *O pražské německé literatuře*, přičemž oba svazky vyšly v témže roce 2013. Má-li nynější svazek nabídnout pohled na Krolopopovu tvorbu v její šíři a komplexnosti, ani toto téma, které pro autora nebylo právě nezajímavé, by zde podle mého mínění nemělo chybět. Za druhé pak z těžze příčiny postrádám i text věnovaný jednomu z nejvýznamnějších představitelů meziválečné českoněmecké literatury, redaktorovi deníku *Bohemia* Ludwigu Winderovi — jeho jméno se samozřejmě tu a tam objeví v pracích o pražské německé literatuře, s výjimkou jeho podílu při uvádění Roberta Musila do českých (německojazyčných) kontextů (s. 80–81) se však jedná pouze o drobné zmínky, většinou výčtového charakteru. Winderovi přitom Krolop věnoval svou disertaci (obhájenou na univerzitě v Halle roku 1967, tiskem však vyšla až roku 2015) a tohoto v německém prostředí takřka zapomenutého spisovatele připomínal i v následujících desetiletích. Nebylo by tak jistě bez zajímavosti konfrontovat Krolopův koncentrovaný pohled na Windera, vtělený do doslovu k východoněmecké edici románu *Der Thronfolger (Následník trůnu)* z roku 1984,¹³ s perspektivou Růženy Grebeníčkové, jejíž doslov k témuž románu poznovu vyšel přednedávnm ve výboru z jejího díla *O literatuře výpravné*.¹⁴

Gegensätze in der deutschsprachigen Literatur Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens. Arco, Wuppertal 2014, s. 17–52, zvl. s. 20.

12 Tento aspekt Krolopopovy tvorby zdůraznila na zmíněném diskusním večeru Alice Stašková. Na ohlas tehdy aktuální práce Gillese Deleuze a Félixu Guattariho o Franzi Kafkovi a „menšinové literatuře“ v Krolopopových kafkovských úvahách upozorňuje Nekula, Marek: Franz Kafka a historiografie národních literatur. In: Václav Petrbock — Václav Smyčka — Matouš Turek — Ladislav Futtera (eds.): *Jak psát transkulturní literární dějiny?*. Akropolis, Praha 2019 [v tisku].

13 Krolop, Kurt: Nachwort. In: Ludwig Winder: *Der Thronfolger. Ein Franz-Ferdinand-Roman*. Rütten & Loenig, Berlin 1984, s. 597–625.

14 Grebeníčková, Růžena: Ludwig Winder a jeho následník trůnu. In táž: *O literatuře výpravné*, ed. Michael Špirit. Institut pro studium literatury — Torst, Praha 2015, s. 852–863.

Jaké otázky a inspirace se — i se zřetelem k aktuálním tématům, která řeší (zdaleka nejen) současná germanobohemistika — objevují nad četbou Krolpových textů? Na prvním místě je nutno zmínit termín „pražské německé literatury“. Ten se v doprovodných textech vyskytuje se stejnou samozřejmostí, jako jej užívá Krolp ve vlastní práci. Koneckonců sám Krolp se spolupodílel na jeho formování v době obou liblických konferencí. Přitom současné bádání zaštitěné zvláště Manfredem Weinbergem a Jörgem Krapmannem, o něž se metodologicky opírá *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der Böhmisches Länder*, s tímto konceptem otevřeně polemizuje, upozorňuje na jeho ideologickou podmíněnost (snahu uměle proti sobě postavit kosmopolitní, humanisticky orientovanou „pražskou německou literaturu“ a nacionalistickou a posléze i nacistickou „sudetoněmeckou literaturu“, a legitimizovat tak prvně jmenovanou jako předmět vědeckého zkoumání) a překonává ji snahou „pojímát Čechy (včetně Prahy), Moravu a Rakouské Slezsko jako ‚jediný‘ rozmanitý region, sledovat v něm výměnné procesy, neztrácet ze zřetele českojazyčnou literaturu a v neposlední řadě také zohledňovat komunikační procesy tohoto regionu s dalšími regiony“.¹⁵ Krolp sám přitom namísto tohoto jednotícího, integračního pohledu vyjadřoval sympatie k „regionálně specifické diferenciaci“ výzkumu německé literatury z českých zemí a k vytvoření konceptu „moravské německé literatury“ na katedře germanistiky olomoucké univerzity (s. 667).¹⁶

Je však současně třeba zdůraznit, že ve vlastních studiích Krolp s tímto dělením nijak nepracoval a naopak často rekonstruoval složité komunikační sítě jednotlivých aktérů v rámci českých zemí i mimo ně bez ohledu na jejich etnickou příslušnost,¹⁷ „pouze“ do středu těchto sítí zásadně kladl tyto „Weltfreunde“, jimž byla věnována druhá liblická konference. Je proto třeba uvědomovat si posuny, jež Krolp v praxi

15 „Böhmen (inklusive Prags), Mähren und Österreich-Schlesien als ‚eine‘ vielfältige Region aufzufassen, die Austauschprozesse in dieser zu beobachten, dabei die tschechischsprachige Literatur in diesem Raum nicht zu ignorieren und nicht zuletzt auch die Kommunikationsprozesse dieser Region mit anderen Regionen wahrzunehmen.“ Weinberg, Manfred: Einleitung. In: Peter Becher — Steffen Höhne — Jörg Krappmann — Manfred Weinberg (eds.): *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der Böhmisches Länder*. J. B. Metzler Verlag, Stuttgart 2017, s. 2–5, zde s. 5. Srov. též Krappmann, Jörg — Weinberg, Manfred: Region — Provinz. Die deutsche Literatur Prags, Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens jenseits von Liblice. In: Peter Becher — Jozo Džambo — Anna Knechtel (eds.): *Prag — Provinz. Wechselwirkungen und Gegensätze in der deutschsprachigen Literatur Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens*. Arco, Wuppertal 2014, s. 17–52.

16 K jejímu vymezení srov. Fiala-Fürst, Ingeborg: Was ist deutschmährische Literatur? In táž: *Kurze Geschichte der deutschmährischen Literatur*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2011, s. 25–44. Česky též: Fialová-Fürstová, Ingeborg: Co je moravská německá literatura? In táž: *O německy psané literatuře pražské, moravské a židovské*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2017, s. 109–130.

17 V přehledu recepcce díla Franze Kafky v kontextu národního literárního dějepisectví Marek Nekula Krolpovy práce postavil na samý začátek řady děl, která byla na jedné straně vrostlá do tradičně rozvržené národní filologie, na druhé straně se ale otevírala interkulturním pohledům za úzké hranice národní filologie. Nekula, Marek: Franz Kafka a historiografie národních literatur. In: Václav Petrbock — Václav Smyčka — Matouš Turek — Ladislav Futtera (eds.): *Jak psát transkulturní literární dějiny?*. Akropolis, Praha 2019 [v tisku].

činí vůči teoretickému ukotvení konceptu „pražské německé literatury“, formulovanému Paulem Reimannem a Eduardem Goldstückerem, jímž se zaštiťuje, ale stejně tak posuny provedené Krappmannem a Weinbergem, kteří se pro změnu dovolávají Krolopa, a kriticky tyto jednotlivé pohledy reflektovat.¹⁸ To lze ukázat např. na reflexi úvah Pavla (Paula) Eisnera o inzulární situaci pražské německé literatury, popsané jako tzv. „trojí ghetto“ (její aktéři měli být izolováni jako Němci žijící mezi Čechy, křesťané mezi židy a příslušníci vyšších společenských tříd mezi většinovým proletariátem). Současná germanistika upozorňuje na vliv Augusta Sauera a především Josefa Nadlera na Eisnera, s nimiž Eisner sdílí časté biologicistní metafory, ale i přesvědčení o predestinaci prostředím, a jeho model odmítají.¹⁹ V tomto kontextu volí Jiří Stromšík v doslovu v zásadě obrannou pozici a hájí Eisnera, respektive Krolopa, jenž tento koncept označil za „použitelný model“, který ovšem „vyžaduje korekturu“ (s. 674).²⁰ Jenže oproti Goldstückerovi, který v Liblicích Eisnerův postřeh o trojím ghettu bez dalšího označil za „správný“ a založil na něm vlastní koncept pražské německé literatury,²¹ se jednalo o jistý, ne zcela zanedbatelný posun. Navíc nezazněl v kontextu reakcí na pozdější kritiku Eisnera v devadesátých letech, nýbrž již v roce 1983. V zásadě tak můžeme konstatovat, že právě Krolopova metoda a jeho spoléhání se na materiál mu často umožňovala překonávat omezující rastry, do nichž by ho uzavíralo lpění na jasně vymezených terminologických konceptech.²²

18 Což platí i pro posledně jmenovaný koncept, jenž sice nabízí jistě ambiciózní, životný teoreticko-metodologický rámec, který však dosud ve všech případech nebyl uspokojivě aplikován na materiál, a to zvláště v otázce českojazyčných kontextů. Srov. Futtera, Ladislav: Kolik literatur mají české země? *Slovo a smysl* 15, 2018, č. 30, s. 170–176, zvl. s. 175–176.

19 Srov. mj. Binder, Hartmut: Paul Eisners dreifaches Ghetto. In: Michel Reffet (ed.): *Le monde de Franz Werfel et la morale des nations / Die Welt Franz Werfels und die Moral der Völker*. Frankfurt am Main — Berlin — Bern ad., Peter Lang 2000, s. 17–137. Ke kritickému zhodnocení figury „prostředkovatele“ a „stavitele mostů“ a metafory „symbiózy“, jimiž se Eisner v meziválečném období obsluhoval, srov. Budňák, Jan: Mosty a prostředníci — koberce, houskové knedlíky a produktivní nepokoj. Figury česko-německých literárních vztahů v prvorepublikovém Československu. In: Václav Petrbock — Václav Smyčka — Matouš Turek — Ladislav Futtera (eds.): *Jak psát transkulturní literární dějiny?*. Akropolis, Praha 2019 [v tisku].

20 Tato korektura se týká konfesních poměrů mezi německojazyčnou pražskou komunitou (s. 167–168).

21 Goldstücker, Eduard: Die Prager deutsche Literatur als historisches Phänomen. In týž (ed.): *Weltfreunde. Konferenz über die Prager deutsche Literatur*. Academia, Praha 1967, s. 21–45, zde s. 27.

22 To lze ukázat i na edici jeho disertace o Ludwigu Winderovi. V jejím titulu se — vcelku nepřekvapivě — objevuje přiřazení autora k „pražské německé literatuře“, vyšla však se značným zpožděním v Olomouci v rámci ediční řady „Beiträge zur deutschmährischen Literatur“ („Příspěvky k moravskoněmecké literatuře“). Winder, rodák z Šafova u Znojma a redaktor *Bohémie*, bez problémů splňuje kritéria příslušnosti k oběma konceptům, avšak současně je jeho přiřazení k nim přespříliš omezující. Krolp, Kurt: *Ludwig Winder. Sein Leben und sein erzählerisches Frühwerk. Ein Beitrag zur Geschichte der Prager deutschen Literatur*, eds. Jörg Krappmann a Jaromír Czmero. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2015.

Vraťme se ještě jednou k mnohokrát zmiňovanému Krolopovu nepředpojatému přístupu k tématu. Ten se totiž netýká pouze relativní nezávislosti na dobově podmíněných ideologických schématech, ale také vnímavého přístupu k životní dráze aktérů jeho prací a době, ve které žili. Když tak Krolop cituje známá slova F. X. Šaldy o tom, že „v Praze není německé literatury“, označuje jej za „pohrdav[ý] pohled[...] na pražskou německou literaturu“, nedopouští se však laciné paušalizace, nýbrž jedním dechem doplňuje kontext vzniku Šaldova článku z deníku *Venkov*, v němž se citát objevil, v únoru válečného roku 1918 a zmiňuje kritikův další vývoj v období první republiky, kdy tento svůj postoj přehodnocoval (s. 253–255). Obdobným způsobem pak pečlivě rekonstruuje kritickou, ale i uznalou recepci literárních dějin pozdějšího význačného stoupence nacistické ideologie Josefa Nadlera *Literaturgeschichte der deutschen Stämmen und Landschaften (Literární dějiny německých kmenů a krajín)* v českojazyčném prvorepublikovém prostředí (s. 246–249). Upozorňuji na tuto zřetelnou tendenci nabídnout namísto jednoduchého hodnoticího znaménka komplexní vzhled do doby a okolností vzniku toho kterého pramenu, který pohříchu nebývá (zdaleka nejen) v literární vědě pravidlem, i proto, že této náročné výzvě nakonec nedokázal být vždy zcela věrný ani tak erudovaný badatel, jako byl Krolop. Ten na rozdíl od dynamického vyličení proměn Šaldova poměru k pražské německé literatuře (a německým literátům z českých zemí) nabídl pouze velmi statický pohled na Arneho Nováka, jenž v jeho líčení uvázl v onom tak exponovaném roce 1918; k dalším zvrátům ve vztahu Nováka k českým Němcům již ze své germanistické perspektivy nedohlédl (s. 250–253).²³

Odlišná germanistická perspektiva, s níž Krolop vstupuje do bohemistických, respektive germanobohemistických kontextů, může přitom v jiných případech být naopak nanejvýš inspirativní tím, že nabídne neběžné úhly pohledu i českým (germano)bohemistům. Nedávno vydaná populárně laděná *Literární kronika první republiky*, sledující programově teritoriální vymezení svého tématu napříč jednotlivými literaturami vznikajícími na území meziválečného Československa, takto ve zvláštní kapitole (s příznačným názvem „Republika si cení svých spisovatelů“) optimisticky sleduje vývoj udělování státních cen za literaturu a pozitivně jako „výsledek zlepšování vztahů s českými Němci“ hodnotí udělování ceny též českým Němcům od roku 1928.²⁴ Oproti tomu Kurt Krolop upozorňuje na anketu z roku 1922, v níž na stránkách pražských německých deníků spisovatelé jako Gustav Meyrink, Franz Werfel či Ernst Weiß odpovídali na otázku: „Proč jste opustil Prahu?“ Mimo jiné pak nechá zaznít i hlas anonymního „známého pražského spisovatele“, jenž hořce upozorňoval na vysoké životní náklady a také na omezené možnosti uplatnění v Československu, když „[č]eská vláda, jež každý rok vynakládá mnoho milionů ve prospěch českých umělců, ještě neumožnila ani jednomu německému umělci, aby mohl zů-

23 K českoněmeckým kontextům v díle Arneho Nováka a jejich proměnám v čase srov.: Topor, Michal: *Cizinci — či krajané? Průřez biografický*. In *týž* (ed.): *Cizinci — či krajané? Reflexe německojazyčných partií Čech a Moravy v textech Arneho Nováka*. Moravská zemská knihovna, Brno 2017, s. 15–97.

24 Šámal, Petr — Pavlíček, Tomáš — Barborík, Vladimír — Janáček, Pavel et al.: *Literární kronika první republiky. Události, díla, souvislosti*. Academia — Památník národního písemnictví — Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., Praha 2018, s. 76.

stat v Praze“, k čemuž v poznámce lakonicky doplňuje, že „[č]eskoslovenské státní ceny pro německé umělce byly udíleny **teprve** od roku 1928“ (s. 152, zvýraznil L. F.). Nelze se tak v kontextu Krolopova postřehu ubránit tázavému pohledu do vlastních germanobohemistických řad, zda domácí výzkum interakcí českých a německých spisovatelů a interkulturní situace v českých zemích nebyl dosud prováděn s příliš růžovými brýlemi...

Germanobohemistice, respektive germanistice orientované na české země Krolop v rozhovoru s Peterem Becherem, jenž svazek uzavírá, dal za úkol mj. „bibliografické[...] zachycení a vědecké[...] zpracování nejvyšš objemného pramenného materiálu“ (s. 667). Jak ukázal např. nedávno vydaný *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der Böhmisches Länder*, jedná se o úkol stále nadmíru aktuální. Krolop sám se chtěl prezentovat jako „[m]už, který symbolizuje česko-německou kulturní spolupráci“ (s. 668). Ačkoliv i jeho postřehy v mnohém vyžadují revizi a kritickou reflexi, jak ukazuje zjednodušující pohled na Arneho Nováka či jeho zakotvenost (třebaže kriticky nahlížená) v dobově podmíněném konceptu „pražské německé literatury“, nabízejí jeho práce ideální odrazový můstek pro úvahy o interkulturalitě v českých zemích. A to zdaleka nejen pro specializovanou germanobohemistiku, ale i pro literárněvědnou bohemistiku, pro niž by fundovaný vhled germanisty Krolopa do českojazyčného literárního a kulturního života mohl být dobrou inspirací pro podobnou orientaci v kontextech českoněmeckých. A nezapomeňme ani na germanistiku. Jak Krolopovo dílo ukazuje, o fenoménu německé literatury z českých zemí lze jen velmi těžko uvažovat bez povědomí o dějinách „velké“ německé literatury, které patřilo k samozřejmé výbavě spisovatelů, jimiž se zabýval. V době, kdy literatura z období před nástupem moderny čím dál patrněji mizí z germanistických studijních programů, povážlivě hrozí, že se souvislosti mezi literární modernou a německou klasikou a romantikou, na něž Krolop tak rád upozorňoval, dalším generacím badatelů uzavrou.

V úvodu citovaná slova Egona Erwina Kische o jazykově a národnostně neprodyšně rozdělené Praze je nutné brát s určitou rezervou, „zuřivý reportér“ se jimi totiž snažil zdůraznit svou roli kulturního prostředkovatele prostého národnostních předsudků. Doufejme tak, že s podobnou rezervou bude třeba brát i úvodní konstatování o omezené přítomnosti Kurta Krolopa mimo úzké hranice germanistiky a germanobohemistiky. Pečlivě připravený soubor studií mu cestu k českému čtenáři notně usnadňuje!

AD:

Kurt Krolop: *Studie o německé literatuře*, ed. Jiří Stromšík, přel. Alena Bláhová, Ondřej Dušek, Jana Dušek Pražáková, Eva Jelínková, Veronika Jičínská, Barbara Köpplová, Marek Nekula, Robert Novotný, Anita Pelánová, Eva Pátková, Ondřej Sekal, Jiří Stromšík, Evžen Turnovský, Štěpán Zbytovský. Triáda, Praha 2018. 728 s.